

STEPHEN KOTKIN

Stalin
İktidar Paradoksları
(1878-1928)

CILT 1

STEPHEN KOTKIN 1959'da doğdu. Tarih öğrenimi gördü, Rus ve Sovyet tarihinde uzmanlaştı. Önce Sovyet, sonra Rus Bilimler Akademisi'nde defalarca konuk öğretim üyesi olarak bulundu. 1989'dan itibaren Princeton Üniversitesi'nde çalışıyor.

Stalin. Paradoxes of Power, 1878-1928

© 2014, Stephen Kotka

Bu kitabın yayın hakları The Wylie Agency aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 2663 • Biyografi Dizisi 30

ISBN-13: 978-975-05-2468-4 • ISBN-13: 978-975-05-2467-7 (Tk. No.)

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Taylan Koç

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

STEPHEN KOTKIN

Stalin

İktidar Paradoksları
(1878-1928)

CİLT 1

Stalin

Paradoxes of Power, 1878-1928

ÇEVİREN *Ali Selman*

Onu anlayanlar birbirlerine gülümsüyor
ve kafalarını sallıyorlardı.
Fakat ben hiçbir şey anlamıyordum.
– SHAKESPEARE, *Julius Caesar* (1599)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	9
KISIM 1	
ÇİFT BAŞLI KARTAL	13
BÖLÜM 1 İmparatorluğun Çocuğu	25
BÖLÜM 2 Lado'nun öğrencisi	47
BÖLÜM 3 Çarlığın En Tehlikeli Düşmanı	81
BÖLÜM 4 Anayasal Otokrasi	121
KISIM 2	
DURNOVÓ'NUN DEVRİMCİ SAVAŞI	173
BÖLÜM 5 Aptallık mı İhanet mi?	183
BÖLÜM 6 Kalmuk Kurtarıcı	229
BÖLÜM 7 1918: Dada ve Lenin	295
BÖLÜM 8 Sınıf Savaşı ve Parti-devlet	373
BÖLÜM 9 Keşif Yolculukları	445
KISIM 3	
DÜŞÜNCE AYRILIĞI	531
BÖLÜM 10 Diktatör	549
BÖLÜM 11 "Stalin'i Uzaklaştırın"	617
BÖLÜM 12 Sadık Öğrenciler	691
BÖLÜM 13 Mükemmel Hezimet	775
BÖLÜM 14 Sibirya'ya Seyahat	855

SON BÖLÜM

STALİN ÖLÜRSE..... 933

ALBÜM 951

KAYNAKÇA..... 985

DİZİN 1079

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Üç ciltlik *Stalin*, Sovyetler Birliği'ne dönüşüm sürecinde Rusya'nın dünyadaki gücünü ve Stalin'in Rusya'daki gücünü bize anlatıyor. Birçok bakımdan, dünya tarihini Stalin'in makam odasından bakışla inşa ediyor (en azından yazarken hissedilen duygu bu). Daha önce, Stalin devrini vaka araştırması olarak, bir sınaî şehrin genel tarihi formunda ve sokak düzeyinden yazdım. Makam odasının bakış açısı, kaçınılmaz olarak, toplumun daha genel kapsamda incelenmesi bakımından daha az pürüzlü bir yüzey sağlıyor –yaşam alanının küçük taktikleri– fakat bizzat rejimin kendisi de bir tür toplum oluşturuyor. Ayrıca, daha önceki kitabım iktidarla, nereden geldiğiyle ve hangi yollardan, hangi sonuçları üreterek deneyimlendiğine odaklanıyordu, bu kitabım da öyle. Hikâye Stalin'in makam odasında doğuyor ancak onun bakış açısından değil. Avrasya boyunca ve ötesinde iktidarın direksiyonunu kendi elinde tutma arayışındaki Stalin'i gözlemlerken aklımızda tutmamız gereken şey, Rus devlet çarkını ondan önce de elinde tutanlar olduğu, Sovyetler Birliği'nin imparatorluk Rusya'sı ile aynı zor coğrafyada bulunduğu ve aynı komşu büyük-güçlerle boğuştuğudur. Gerçi jeopolitik olarak, bazı eski çarlık bölgelerinin bağımsız düşman devletler olarak kopmuş olması nedeniyle, SSCB daha fazla tehdit altındaydı. Aynı zamanda, selefi olan çarlığa kıyasla Sovyet devletinin daha modern ve ideolojik anlamda donanımlı otoriter kurumsal bir kurgusu vardı ve Stalin'in kimliğinde, Ateşli Marksist düşünceler ve büyük-güç hissiyatı, sosyopatik eğilimler ve benzersiz dikkat ve azmin tuhaf karışımıyla ön plana çıkan bir lideri vardı. 1928'de fark edilir hale gelen bu önemli karakterin ortaya çıkış zamanlaması ve sebeplerinin saptanması görevlerden bir tanesi. Diğer bir görev, tarihin olağanüstü hızla

akışı sırasında tek bir bireyin rolünün tanımlanmasının gerekliliği – bu kişi Stalin dahi olsa.

Bütünsel strateji araştırmaları, büyük ölçekli yapıları ön plana çıkarıp durumsallıkları ya da olguları yeterince hesaba katmama, biyografiler ise, kişisel iradeyi ön plana çıkarıp zaman zaman oyundaki büyük güçlere açıklama getirememeye eğilimindedirler. Tabii ki bir biyografi-tarih evliliği her ikisini de geliştirecektir. Bu kitap, önemli ya da önemsiz her bireyin, diğeri bireylere göreceli olarak nasıl hem etkin hale geldiklerini ve hem de sınırlandırıldıklarını; yerli kurumların doğasını; düşüncelerin etkileşimini; tarihsel konjonktürü (savaş ya da barış, kriz ya da yükseliş) ve diğerlerinin edim ya da atılığını detaylarıyla göstermeye çalışacaktır. Stalin gibi diktatörler bile sınırlı bir seçenekler yelpazesıyla karşı karşıyadır. Tarih rastlantılarla doludur; istenmedik sonuçlar ve ters akıbetler kuraldır. Tarihsel uzamların tanzimi çoğu zaman orada kısa süreliğine ya da uzun bir dönem boyunca hüküm sürmeyi başaranların girişimiyle değil, tam da fırsatları değerlendirme yeteneğine sahip olduğu için ön plana çıkan kişiler tarafından gerçekleştirilir. Otuz bir yıl boyunca, önce Prusya ve sonra Alman genelkurmayının başı olan Feldmarschal Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800-91), son derece isabetle stratejiyi “hedefe giden yolu bulma yöntemi” ya da uydurma yöntemi olarak görmüştür, yani başkalarının yol açtığı beklenmedik gelişmeleri ya da rastlantıları kendi yararına kullanabilme yeteneği olarak. Stalin’i, belirli durumların vaat ediyor görüldüğünden daha fazlasını, kurnazlık ve becerisiyle defalarca nasıl elde ettiğini göreceğiz. Ancak Stalin hükümranlığı, aynı zamanda, son derece nadir durumlarda, tek bir bireyin kararlarının bütün bir ülkenin siyasal ve sosyoekonomik kurumlarını, küresel yansımalara yol açarak, nasıl radikal bir biçimde değiştirdiğini de göz önüne serer.

Bu çalışma, hem bir sentez, hem de Rusya’daki birçok tarih arşivi ve kütüphanenin yanı sıra Birleşik Devletler’deki konuyla ilgili çok önemli kaynaklarla uzun yıllar süren özgün araştırmaların ürünüdür. Rusya’da araştırma yapmak son derece yararlı olabileceği gibi Gogol eserlerini de anımsatabilir: Bazı arşivler araştırmacılara tümüyle “kapalı” olsa da, onlara ait materyaller ortalıkta dolaşır; aynı araştırmacının daha önce başvurduğu ya da araştırmacıların taratıp paylaştığı dosyalarda ulaşılabilir olan materyallere erişim aniden yasaklanır. Arşiv dışındaki arşiv materyalleri üzerinde çalışmak genellikle daha verimli olacaktır. Bu kitap da arşiv materyallerinin taratılmış kopyalarına ve mikrofilmlerine ve yayınlanmış birincil belgelere dayandırılmıştır ki bunlar, Stalin dönemi için, bir bireyin araştırma kapasitesinin üzerinde bir hızla çoğalmaktadır. Son olarak, kitap, geniş uluslararası akademik literatürden yararlanmıştır. Mesela, Aleksandr Ostrovski’nin genç Stalin üzerine titiz çalışması olmadan Bölüm 1’in neye benzeyeceğini hayal etmek

güçtür ya da Valentin Sakharov'un, Vladimir Lenin'in sözde vasiyeti ile ilgili yaygın kanıya ikna edici karşı çıkışı olmadan Bölüm 3'ün. 8. Bölüm'de dilendirdiğim bulgular, daha Rusya iç savaşı sırasında Trotsky'nin politik anlamda zayıf olduğunu öngörüyle ortaya koyan Francesco Benvenuti'ye aittir; Stalin ve Lenin'i de içine alan 1920'lerin başındaki Gürcistan meselesinin düğümünü sonunda çözen Jeremy Smith'tir ve okur 11. Bölüm'de benim bulgularıyla harmanlandığını görecektir. Sayısız bilim insanı ayrı ayrı anılmayı hak ediyor; yukarıda sözünü ettiklerim gibi onlara da sonnotlarda değiniliyor. (Atıfta bulunduğum çoğu bilim insanı tartışmalarını arşivlere ve diğer birincil belgelere dayandırıyor. Onların çalışmalarını okumadan önce ya da sonra, ben de belge asıllarına başvurdum.) Başkarakterimize gelince, o karakterinin ve karar verme süreçlerinin derinliklerine inmemize fazlaca yardımcı olmuştur.

Stalin için esin kaynağı olan yayın temsilcim Andrew Wylie'nin vizyonu tam anlamıyla harikaydı. Penguin Press'teki editörüm Scott Moyers, tüm el yazması metni özenle gözden geçirirken harikulade bir ustalık sergiledi ve kitaplar hakkında bana çok şey öğretti. Birleşik Krallık'taki editörüm Simon Winder keskin sorular sordu ve parlak önerilerde bulundu. Meslektaşlarım –tek tek teşekkür edemeyeceğim kadar çoklar– cömertçe sert eleştirilerde bulunarak metnin iyileştirilmesine büyük katkıda bulundular. Araştırmam ve kitabım bir dizi önemli kurum tarafından desteklendi. 1989'dan beri ders verme ayrıcalığını yaşadığım ve sayısız ücretli izin (*sabbatical*) kullanmamı sağlayan Princeton Üniversitesi'nden, birkaç on yıl boyunca hazinelerine girdiğim ve bünyesindeki Jean Strouse yönetimindeki Cullman Akademisyenler ve Yazarlar Merkezi'nden bir yıl boyunca özel olarak yararlanmamı sağlayan New York Public Library'e kadar. American Council of Learned Societies, National Endowment for the Humanities ve John Simon Guggenheim Memorial Foundation'un da aralarında bulunduğu kurumların burslarından yararlanma şansına sahip oldum. En büyük desteği ise Stanford Üniversitesi Hoover Enstitüsü'nden aldım. Stanford Üniversitesi'ne ziyaretçi lisans öğrencisi olarak Berkeley California Üniversitesi'nden gelerek girdim ve sonunda Paul Gregory yıllık Sovyet arşivleri seminerinde Ulusal Burs ile ziyaretçi akademisyen oldum, şimdi ise Araştırma Görevlisiyim. Hoover'in, şimdi Eric Wakin tarafından ustaca yönetilen kapsamlı arşivi ve nadir eserler kütüphanesi, Rus-Sovyet 20. yüzyılı araştırmaları için, Moskova dışarıda bırakılacak olursa, emsalsizdir.

KISIM 1

ÇİFT BAŞLI KARTAL

Tüm heybetiyle Avrupa'nın ve Asya'nın, geçmişin ve geleceğin üzerinde yükseliyor. O dünyanın en ünlü ve aynı zamanda en az bilinen insanı.

– HENRI BARBUSSE, *Stalin* (1935)

Rusya'nın çift başlı kartalı, daha önce ve bugüne kadar hiçbir ülkenin sahip olamadığı büyüklükte bir alanı mesken tutmuştu. Bu diyar, sadece St. Petersburg'un saraylarını ve Moskova'nın altın kubbelerini değil, ama aynı zamanda Lehçe ve İbranice konuşulan Wilna ve Varşova'yı, Almanların kurduğu Riga ve Reval Baltık limanlarını, Farsça ve Türkçe vahaları olan Buhara ve (Timurlenk'in mezarının bulunduğu) Semerkand'ı ve Pasifik Okyanusu yakınında Aynuların yaşadığı Sahalin Adası'nı da kapsıyordu. "Rusya", olağanüstü bereketli Ukrayna'nın şelalelerini ve Kazak yerleşimlerini, Sibirya'nın bataklıklarını ve kürk avcılığını da bünyesinde barındırıyordu. Kuzey Kutbu'na ve Tuna Nehri'ne, Moğol platolarına ve Almanya'ya sınırı vardı. Kafkas Dağları'nın oluşturduğu engelin de aşılmasıyla Rusya, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne inmiş, İran ve Osmanlı İmparatorluğu'na komşu olmuştu. İmparatorluk Rusya'sı, Ortodoks Kiliseleri, camiler, sinagoglar, Kadim Müminler ibadethaneleri, Katolik Katedraller, Ermeni Patrikhanesi, Budist tapınaklar ve Şaman totemlerinin yarattığı çeşitlilikle bir dinler kaleidoskobuna benziyordu. İmparatorluğun engin toprakları, steplerdeki köle pazarları ve daha sonraları Volga vadisinde önemli noktalara kurulan pazarlarla örneklenebilecek bir ticaret cennetiydi. Osmanlı İmparatorluğu üç kıtaya (Avrupa, Asya, Afrika) yayılırken, 20. yüzyıl başının bazı gözlemcileri iki kıtalı Rusya egemenliğini, Avrupa ve Asya değil ama kendi başına üçüncü bir oluşum,

Avrasya olarak değerlendiriyorlardı. Her ne olursa olsun, bir zamanlar Venedikli bir Bâb-ı Âli elçisinin (Agosto Nani) Osmanlı diyarı için söylediği –“bir ülkeden ziyade bir dünya”– Rusya için de geçerliydi. Bu dünyada Stalin iktidarı devasa bir değişim, umut ve felaket yaratacaktı.

Kafkas pazarı ve zanaatkâr şehri Gori’de Stalin’in geçmişi fazlasıyla mütevazıdır – babası ayakkabı tamircisi, annesi ise çamaşırcı ve terzidir. 1894 yılında Kafkaslar’ın en büyük şehri olan Tiflis’teki bir Doğu Ortodoks teoloji okuluna girerek papazlık eğitimi almıştır. Eğer aynı yıl Rus İmparatorluğu’nun herhangi bir ferdi uykuya dalsa ve otuz yıl sonra uyansa birden fazla şokla karşı karşıya kalırdı. 1924 yılında telefon adı verilen bir cihaz çok uzak mesafeler arasında iletişimi mümkün kıldı. Arabalar atlar olmaksızın yol almaya başladı. İnsanlar gökyüzünde uçuyordu. Röntgen sayesinde insanların içi görülebiliyordu. Atomların içinde görülemeyen elektronların yanı sıra atomun radyoaktif parçalanmasını tahayyül eden yeni bir fizik ortaya çıktı ve bir kurama göre uzam ve zaman birbiriyle bağlantılıydı ve bükülebilirdi. Aralarında bilim insanları da olan bazı kadınlar yeni türemiş saç kesimleri ve elbiselerle arzı endam ediyorlardı ve buna moda deniyordu. Romanlar hayali bir bilinç akışı formunda yazılıyorlardı ve bazı insanlar sadece şekil ve renklerden oluşan resimlere övgüler düzüyorlardı.¹ Büyük Savaş’ın (1914-1918) sonucunda her şeye kadir Alman Kayzeri azledildi ve Rusya’nın iki büyük düşman komşusu Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları yok oldu. Rusya kendi bütünlüğünü korudu, fakat artık imparatorluğun sınır bölgelerinden gelen mütevazı bir kişi tarafından yönetiliyordu.² 1924 tarihinde bıraktığımız, otuz yıl uyuyan Rip Van Winkle’ımız için bu durum –Çar gömleği giymiş Gürcü bir pleb– şokların en büyüğünü yaratabilirdi. Stalin’in imparatorluk periferisinden gelip en üst noktaya ulaşması alışıldık olmasa da benzersiz değildi. Napoléone di Buonaparte 1769 yılında sekiz kardeşin ikincisi olarak Korsika’da, Fransızlar tarafından daha bir yıl önce ilhak edilmiş küçük bir Akdeniz adasında doğmuştu; (Ceneviz Cumhuriyeti’nden) ilhak sayesinde bu alçak gönüllü genç adam Fransız askerî okullarına devam etme ayrıcalığına sahip oldu. Napoléon (Fransızca yazılışıyla) Korsika aksanını hiçbir zaman kaybetmese de sadece bir Fransız generali olmakla kalmayıp, henüz otuz beş yaşındayken Fransa imparatoru oldu. Plep olan Adolf Hitler, egemenlik süreceği ülkenin dışında doğmuştu: 1871 tarihli Alman birliğinin dışında tutulmuş olan Habsburg sınır bölgesinden geliyordu. 1913 yılında 24 yaşında Avusturya-Macaristan’dan Münih’e gelmesi, Büyük Savaş için Alman Ordusu’na yazılmak açısından çok uygun bir zamandı. 1923 yılında Hitler, Birahane Darbesi olarak bilinen girişim nedeniyle

1 Kern, *Culture of Time and Space*.

2 Rieber, “Stalin: Man of the Borderlands.”

le vatana ihanetle suçlandı, fakat Alman milliyetçisi hâkim, ilgili yasayı uygulamadı ve Alman vatandaşı olmayan Hitler'i sınır dışı etmekten kaçındı. İki yıl sonra Hitler Avusturya vatandaşlığından feragat ederek vatansız oldu. Alman vatandaşlığına hak kazanması ise bulunan bir bahaneyle (Nazi partisinin güçlü olduğu Braunschweig'de "kadastrocu" olarak atanmasıyla) ancak 1932 yılında mümkün oldu. Bir yıl sonra Hitler, Alman şansölyesiydi ve diktatörlük yolunda ilerliyordu. Hitler'in ya da Napoléon'un durumuna kıyasla Stalin tartışmasız biçimde imparatorluk mensubuydu, zira Rusya, Stalin'in doğumundan yetmiş sene önce Gürcistan'ın büyük bölümünü ilhak etmişti. Yine de bu güçsüz periferiden yaptığı sıçrama inanılmazdı.

Stalin'in diktatörlük rejiminin sergilediği bazı özelliklerin açıklanması çok zordur. On bir saat diliminde yaşayan her bir bireyin –savaş öncesi nüfus zirvesi 200 milyondan fazladır– üzerinde Stalin'in sahip olduğu olağanüstü iktidar, Çarlık Rusya'sının en önemli otokratlarının sahip olduğundan çok daha güçlüdür. Genç Soso Cugaşvili'nin biyografisinde böylesi bir gücün keşfi mümkün değildir. Stalin diktatörlüğü, ileride göreceğimiz gibi, büyük yapısal güçlerin bir eseridir: Rusya'daki otokrat siyasal sistemin gelişimi; Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya'yı fethi; çarlık rejiminin gizli polise yönelmesi ve terörizm ile iç içe geçmesi; Avrupa'nın hayali sosyalizm projesi; Bolşevizm'in komplocu niteliği (baskıcı çarlık rejiminin bire bir yansıması); tüm bileşenlerin mevcudiyetine rağmen Rus aşırı sağının faşizmde birleşmemesi; küresel süper-güç rekabetleri ve yıkıcı dünya savaşı. Tüm bunlar olmadan, Stalin'in iktidara yaklaşması bile asla söz konusu olamazdı. Bu büyük ölçekli unsurlara ek olarak Çar II. Nikolay'ın savaş sırasında tahttan çekilmesi, Alexander Kerensky'nin (1917'de çarın yerini alan Geçici Hükümet'in başkanı) yanlış hesapları, Bolşevizm'in soldaki rakiplerinin fiilleri ve özellikle de fiilsizlikleri, Lenin'in ardı ardına geçirdiği felçler, 1924 yılının Ocak ayındaki erken ölümü ve Stalin'in Bolşevik rakiplerinin kofluğu ve beceriksizliği gibi öngörülemeyecek durumlar da söz konusuydu.

Ayrıca, genç Cugaşvili'nin de birçok komşusu gibi çiçek hastalığından pekâlâ ölmüş olabileceği ya da sosyalist devrim için propaganda yaptığı Batum ve Bakü'nün kenar mahallelerindeki ölümcül salgın hastalıklarla hayatını kaybetmiş olabileceği unutulmamalıdır. Polisin ustaca yürüttüğü faaliyetlerin sonucunda, birçok devrimcinin erken ölümle tanıştığı gümüş madenlerinde zorunlu çalışmaya da (*katorga*) mahkûm olabilirdi. 1905 Devrimi'ni takip eden baskı döneminin yargısız infazlarında yetkililerce 1906-7'de asılmış olabilirdi (1905-6 yıllarında 1.100'ün üzerinde insan asıldı).³ Tümünüyle bunların dışında, aldattığı sayısız yoldaşlarından biri tarafından öldürülebilirdi. Eğer Stalin çocukluğunda ya da gençliğinde ölmüş olsaydı, bu du-

3 "Polozhenie o voenno-polevykh sudakh"; Rawson, "The Death Penalty in Tsarist Russia."

rum savaşı, devrimi, kargaşayı durdurmazdı; benzer biçimde, Romanov sonrası Rusya'da yeniden hayat bulan otoriter rejim biçimini de durdurmazdı. Ancak yine de özünde mütevazı bu genç adamın bir şey olmak için gösterdiği kararlılık, kurnazlık, örgütçü yeteneklerini keskinleştirmesi, 1917 Bolşevik Devrimi'nin ilk yıllarının tüm yapısal zemininin dönüşümünü etkilemiştir. Bolşevik diktatörlük içinde Stalin, vahşice, ustaca, kararlılıkla kişisel bir diktatörlük kurmuştur. Daha sonra, eski imparatorluğun tümünde kanlı bir sosyalizm inşasına girişmiş, insanlık tarihinin en büyük savaşındaki zaferi yönetmiş ve Sovyetler Birliği'ni küresel meselelerin merkezine taşımıştır. Stalin biyografisi, göreceğimiz gibi, tüm tarihsel figürlerle, hatta Gandhi ya da Churchill ile dahi kıyaslınsa, bir dünya tarihini en fazla yansıtan biyografi olacaktır.

Dünya tarihinin yönünü belirleyen jeopolitiktir. Büyük güçler arasında, modern zamanlarda dünyayı şekillendiren tüm devletlerden ziyade Britanya İmparatorluğu'dur. 1688-1815 yılları arasında küresel egemenlik için Britanya ile mücadele eden Fransa'dır. Fransa'nın daha büyük toprak ve nüfusuna rağmen, daha üstün, zinde, mali-askerî devleti sayesinde bu savaşı kazanan Britanya olmuştur.⁴ Bir koalisyon marifetiyle Napolyon'un nihai olarak yenilgiye uğratılması sayesinde, Britanya egemen dünya gücü haline geldi. Ayrıca bu yükseliş, Qing Hanedanı hâkimiyetindeki Çin'in gerilemesiyle aynı döneme denk gelince, Britanya egemenliği –siyasal, askerî, sını, kültürel, mali– gerçek anlamıyla küreselleşti. Daha eski İspanya İmparatorluğu'nun toprak büyüklüğünü betimlemek için son derece isabetle kullanılan “üzerinde güneş batmayan” ifadesi, Britanya İmparatorluğu için kullanılmaya başlandı ve öyle de kaldı. Ancak 1870'li yıllarda Britanya egemenliğindeki dünyada iki çatlak oluştu: Savaş meydanında Helmuth Karl Bernhard von Moltke'nin başarısı ile Prens Otto von Bismarck'ın Almanya'nın bütünlüğünü sağlaması ki Avrupa Kıtası'nda aniden emsalsiz bir yeni gücün doğmasına yol açmıştır; Japonya'da Meiji restorasyonu ki Doğu Asya'da olağanüstü bir yeni güç hamlesinin habercisidir. Aniden, imparatorluk Rusya'sı hareketli Batı sınırında dünyanın en dinamik yeni gücüyle, nüfusu az Doğu sınırında da Asya'nın en dinamik gücüyle karşı karşıya kaldı. Rusya artık yepyeni bir dünyadadır ve Stalin'in içine doğduğu dünya budur.

Modernite olarak adlandırdığımız nitelikler paketi bile özsel sosyolojik süreçlerin değil ama şiddetli bir jeopolitik rekabetin sonucudur ki bu rekabet içinde ülkeler ya çelik üretiminde, askerî modernleşmede ve modern, kitle tabanlı siyasal bir sistemde diğer büyük güçleri yakalamak ya da ezil-

4 Brewer, *Sinews of Power*.

mek ve sömürgeleştirilmek durumunda kalacaktı.⁵ Özellikle muhafazakâr yapıların yüz yüze geldikleri zorluklar bunlardı. Bilindiği gibi, radikal Alman gazeteci ve filozofu Karl Marx, hiçbir yere olmadığı ölçüde imparatorluk Rusya'sı üzerine odaklanmıştı. Ancak Stalin'in yaşadığı dönem boyunca imparatorluk Rusya'sı üzerine odaklanan diğer bir Alman, muhafazakâr Otto von Bismarck idi. Doğu Brandenburglu, Protestan Junker bir aileden gelen bir toprak ağası olan, Göttingen Üniversitesi'ne devam etmiş, öğrenci birliğine katılmış, sıkı içkiciliği ve kadınlara düşkünlüğü ile bilinen Bismarck, Rusya ve Fransa büyükelçiliği yapmış olsa da 1862 yılına kadar hiçbir idari makama sahip olamamıştı. Ancak on yıldan kısa bir sürede Demir Şansölye oldu ve Prusya'yı üs olarak kullanıp muazzam bir yeni ülke yarattı. "Ulusunu arayan ordu" olmakla dillere destan Prusya bir ulus bulmuştu. Aynı zamanda, sağcı Alman şansölyesi her yerde, daha geniş bir siyasi zemin kazanarak, ağır sanayi geliştirerek, sosyal yardımlar sunarak ve diğer hırslı büyük güçlerle gerek ittifaklar kurarak gerek karşılımlara geçerek, modern devlet iktidarının nasıl idame ettirileceğinden örnekler sergiliyordu.

Bismarck tecrübeli bir devlet adamıydı. Hem Alman eyaletlerinin içindeki hem de dışarıdaki muhalif grupları alt etti ve önce Danimarka'yı sonra Avusturya'yı ve ardından Fransa'yı ezmek üzere üç hızlı, kararlı ama sınırlı savaş başlattı. Bu arada, güç dengelerini korumak için Tuna üzerindeki Avusturya-Macaristan Devleti'ne dokunmadı. Hâkim olduğu durumlarda saldırmak için bahaneler yaratıyordu ya da diğer ülkeleri, diplomatik olarak tecrit ettikten sonra savaş çıkarmaya kışkırtıyordu. Farklı seçenekleri sağlama alıyor ve karşı karşıya getiriyordu. Bununla beraber, Alman birliği için bir temel planı yoktu – teşebbüsleri, kısmen iç siyasi hususlardan (liberalleri Prusya Parlamentosu'nda yatıştırmak) kaynaklı doğaçlamalardı. Fakat yapısal sınırları aşarak ve sahada yeni gerçeklikler yaratarak koşulları ve şansını büyük avantajlara çeviriyordu. "Siyaset bir bilimden ziyade sanattır," diyordu. "Öğretilebilecek bir konu değildir, yetenek gerektirir. En iyi öneri bile, eğer doğru uygulanamaz ise hiçbir işe yaramaz."⁶ Daha da ileri giderek siyaseti, kâğıt, zar ve diğer şans oyunlarının terimleriyle ifade ediyordu. Bismarck, Danimarka'ya karşı kendisinin körüklediği savaşın zaferle bitmesinin ardından, "insan bu dünyada cin gibi olabilir ve yine de herhangi bir anda çocuk gibi karanlığa yürüyebilir," tespitini yapıyordu.⁷ Bu "nankör bir meslek... Bir dizi imkân ve imkânsızlıklar olduğu varsayılır ve bu varsayımına göre planlar ya-

5 Kotkin, "Modern Times."

6 Pflanze, *Bismarck*, I: 82. Bismarck'in Meyer von Woldeck'e 11 Ağustos 1867'de söylediği farz edilen ünlü "politika mümkün olanın sanattır," ifadesinin doğrudan bir kaynağı yoktur. (Amelung, *Bismarck-Worte* çalışmasından aktarılmıştır. Aynı zamanda bkz. Keyes, *Quote Vertifier*.) Ancak kavram Bismarck'in kayıt altındaki düşüncelerinde içkindir.

7 Pflanze, *Bismarck*, I: 242.

pılır,” diye yakınıyordu. Bismarck’ın istediği erdem değil iktidar ve çıkarlar-
dır. Daha sonraları, bu tür yönetim tarzı reel-politik –1848’in bir yapıya doğ-
ru yönlendirilememesinden dolayı hayal kırıklığı yaşayan Alman Milli Libe-
ral August von Rochau’nun (1810-73) türettiği bir terim– olarak adlandırıl-
dı. Özü itibarı ile reel-politik, idealist hedeflere ulaşmayı gözetken etkin pratik politikaları ifade ediyordu. Bismarck’ın tarzı daha çok *raison d’état* kav-
ramına yakındı: çıkarıcı, ahlâk-dışı devlet aklı. Burada söz konusu olan, il-
keler yerine hedeflerdir, ahlâk yerine araçlardır.⁸ Son derece parlak başarılar
elde edene kadar Bismarck, nefret edilen biriydi. Daha sonra, Fransa’yı ezdi-
ği, Avusturya’yı vasallaştırdığı ve Almanya’nın birliğini sağladığı için kahra-
man addedildi.

Bismarck, Avusturya-Macaristan ve İtalya ile Üçlü İttifak kurmak için ha-
reketeye geçti (1882), daha sonra Fransa ve Rusya ile iki cephe savaşın önü-
ne geçmek ve yeni Almanya’nın kıtadaki egemenliğini güçlendirmek üzere,
herhangi bir çatışma durumunda tarafsız kalınacağını sağlama almak için
Rusya’yla gizli bir anlaşma yaptı (1888). Onun asıl yetenekleri özel iç mese-
lelerdeydi. Güçlü bir sesi ya da hatip olarak özgüveni yoktu ve halk arasında
fazla vakit geçirmiyordu. Ayrıca, hükmeden de kendisi değildi: Kral (daha
sonra Kaiser) I. Wilhelm’e hizmet ediyordu. Bu çok önemli ilişkide Bismarck
psikolojik beceri ve kararlılık gösterdi, aralıksız ve etkili bir biçimde I. Wil-
helm’i yönlendirirken her türlü aktörlük davranışını sergiliyordu. I. Wil-
helm’e gelince, Bismarck politikalarına boyun eğerek ve Demir Şansölye’nin
birçok sinir bozucu yönüne eşlik ederek, gayretli, düşünceli ve akıllı bir mo-
nark olduğunu gösterdi.⁹ Bismarck’ın stratejisi, işlerin nasıl yürüdüğünü sa-
dece kendisinin bileceği şekilde her şeyi olabildiğince karmaşık hale getire-
rek vazgeçilmez olmaktı (bu taktik giderek onunla özdeşleştirildi). Her za-
man havada çok sayıda topu çeviriyordu ve herhangi birinin düşmemesi için
sürekli çabalaması gerekiyordu, sonuçta toplar daha da yükseğe çıksa da-
hi. Ayrıca unutmamalıyız ki Bismarck, döneminin en iyi kara ordusuna (ve
en iyi ikinci deniz kuvvetlerine) sahip olma ayrıcalığından yararlanıyordu.

Avrupa’nın diğer sözde devlet adamları Bismarck’ın “sanat olarak politika”
örneğinin eğitimini alıyorlardı.¹⁰ Hukukun üstünlüğünü sağlam bir biçimde
yapılandırmış olan Londra’nın bakış açısından Bismarck bir tehditti. Sol aşır-
cılığa karşı mücadelenin siper bulduğu St. Petersburg’un bakış açısından

8 Pflanze, *Bismarck*, I: 81-5; Steinberg, *Bismarck*, s. 130-2.

9 Steinberg, *Bismarck*, s. 198.

10 Bismarck’ın sadece zaferin tadını çıkararak doyuma ulaşmaktan aciz olması tuhaftı ve tatmin-
sizliği onu sıklıkla gereksiz belalara sürüklüyordu, zira bitmek bilmez taktik hamleleri kendi
manevra alanını daraltıyordu. En büyük zorluğu Alman Katoliklerine karşı giriştiği gereksiz sa-
vaşla (*Kulturkampf*) yarattı. Bu, sonucu kestirilemeyecek bir girişimdi. Waller, *Bismarck at the
Crossroads*.

ise bir kurtuluş. Stratejik bir değerlendirme yapılacak olursa, Bismarck'ın Almanya'nın birliği aracılığıyla Prusya'yı yükseltmesi –kitle desteği olmadan, önemli bir geçmiş devlet deneyimi olmadan ve zorlu bir çıkarlar yelpazesine karşı– son iki yüzyıl liderlerinin sergilediği en büyük diplomatik başarılar arasında sayılmalıdır.¹¹ Dahası, alt ettiği bir hükümdara, Fransa'nın III. Napoléon'una dolaylı yönden saygı göstererek, yetişkin erkeklerin oy vermesi ile ilgili evrensel ilkeyi getirmiş, parlamentonun hâkimiyetini sağlamak için muhafazakârların Alman milliyetçisi köylüler karşısında sahip olduğu ayrıcalıklara set çekmişti. Almanya'nın arkadan hançerlenen liberallerine ait bir gazete “Mefisto kürsüye çıkıp İncil okusa bu duadan hiç kimse ilham alır mı?” diyerek homurdanmaktaydı. Bunun da ötesinde, Bismarck Almanya'nın muhafazakârlarını daha geniş sosyal yardımlar konusunda zorlamış, böylelikle sosyalistlere karşı da üstünlük sağlamıştı. Bismarck'ın birlik başarısını daha önemli kılan, birleşik Almanya'nın kısa süre sonra yaşadığı ekonomik dalgalanmanın çok düşük seviyede kalmış olmasıdır. Adeta göz açıp kapayıncaya kadar, çelik ve kimyasallar gibi kilit modern sanayi alanlarında Almanya dünyanın bir numaralı gücü Büyük Britanya'yı geride bırakmış görünüyordu. Britanya (görece) gerilemesiyle kendini tüketirken yeni Bismarckçı Reich dünya düzenini farklı bir sıralamaya zorluyordu. Bir Rus gözlemcinin dediği gibi Almanya “büyük bir buhar kazanı gibiydi, yüksek hızda, bir tahliye kanalı gerektirecek seviyede aşırı buhar üretiyordu.”¹² İleride göreceğimiz gibi, Rusya'nın egemen çevreleri –en azından daha güçlü unsurları– Bismarck'ı saplantı haline getirdiler. Sadece bir değil iki Alman, Bismarck ve Marx, imparatorluk Rusya'sının diğer çift başlı kartalıydı.

Görünüşe göre Stalin'i iyi tanyoruz. Şu eski imge –babasının onu dövdüğü; Ortodoks okulunda ezildiği; akıl hocasını aşma isteğiyle bir “Lenin saplantısı” geliştirdiği ve Korkunç İvan üzerine çalışmalar yaptığı; tüm bunların milyonlarca insanın katline yol açtığı– uzun süredir inandırıcılığını kaybetti. Hatta Rus siyasal kültürü ile kişiliği birlikte çözümleyen daha sofistike sürümler için de bu durum geçerli.¹³ Aşağılanma genellikle acımasızlı-

11 Steinberg, Bismarck, s. 184-241 (*Kölnische Zeitung*'dan alındı).

12 Prens S. N. Trubetskoy. Aktarıldığı kaynak, Riabushinskii, *Velikaia*, I: 96.

13 Tucker, *Stalin as Revolutionary*. Eleştirel bir çalışma olarak bkz. Suny, “Beyond Psychohistory.” Sarhoş Beso'nun oğluna indirdiği darbeler ile ilgili ana kaynak, Iremashvili, *Stalin und die Tragödie*. Iremashvili de Gori'dendi, Stalin'le birlikte Tiflis'teki okula gitmişti, Menşevik olmuştu ve 1921 Ekim'inde altmıştan fazla kişiyle birlikte Almanya'ya sürüldü. Eseri, Stalin'in çocukluğunu ele alan ilk anı kitabıydı ve geleceğin diktatörünün psikolojik çözümlemesini yapıyordu. Tucker'ın kitabının ilk cildinde, kaynak materyallerin yokluğunu telafi etmek üzere, psikolojiye başvurması anlaşılır bir durumdu. İkinci cilt, Stalin'i paranoid kişilikli bir hükümdar olarak tasvir ediyordu. Onu diğer paranoid liderlerle, özellikle de Korkunç İvan ile özdeşleştiriyordu

ğın değirmenine su taşısa da, genellikle atfedildiği gibi, Stalin'in sürekli travmatik bir çocukluk yaşadığı o kadar belirgin değildir. Kusurlu bir beden ve çeşitli hastalıklara rağmen, güçlü bir idrak, kendisini geliştirme konusunda açlık ve liderlik hünerleri sergiliyordu. Haylaz olduğu doğrudur. Arkadaşı Grigory Elisabedashvili'nin de sonradan anlattığı gibi "küçük Soso çok yaramazdı. Sapanını, ev yapımı ok ve yayını çok seviyordu. Bir keresinde, çoban hayvanlarını ahıra götürürken Sosa dışarı atladı ve sapanıyla hayvanlardan birini başından vurdu. Öküz çığına döndü, sürü kaçışmaya başladı ve çobanın kovalamaya başlamasıyla Soso ortadan kayboldu."¹⁴ Stalin'in gençliğini bilen kuzenleri ölümüne kadar onunla görüşmeyi sürdürdüler.¹⁵ Birçok öğretmeni anılarını yazacak kadar yaşadı.¹⁶ Ayrıca, eğer pek çoklarının tek taraflı anlatımında olduğu gibi çocukluğu tamamıyla sefalet içinde geçseydi dahi, bu durum geleceğin Stalin'i hakkında çok az şey anlatırdı. Lev Troçki'nin Stalin'i sadece bürokrasinin bir ürünü, "önde gelen bir *komitetçik* (parti yetkilisi)" olarak reddetmesinde de fazla bir şey bulamayız – yani, gerek bir proleter gerekse de gerçek bir aydın (bilinen adıyla Troçki gibi) sıfatıyla güya daha değersiz olması meselesi.¹⁷ Stalin'in hem annesi hem de babası serf olarak doğmuş ve hiç resmi eğitim görmemişlerdi, fakat kötü anılan babasının da içinde yer aldığı mücadeleciler bir ailesi vardı. Stalin'in memleketi, durağanlığıyla alay konusu olan Gori, ona ciddi bir eğitim imkânı sundu. Yakın bir tarihte ulaşılır hale gelen çağdaş kaynak materyaller (1930'larda Lavrenti Beria tarafından ısrarla kovalanan ve şekillendirilen anılar da dahil) dayandırılan daha yeni genç Stalin imgesi, kabiliyetli öğrenciyi ve yeteneklerini yeniden keşfetti. Gerçi bu anılar aynı zamanda inanılması güç bir kabadayı tiplemesini ve renkli oryantalist türden bir çapkını, bir maço eşkiyayı resmetmek için de kullanıldı.¹⁸ Bu heyecan verici okuma, bazı değerli açıklamalar da içeriyor. Fakat bu yeni imge de inandırıcı olmaktan uzak. Genç Stalin, sahip olduğu penisi kullanıyordu ancak özel bir ka-

ve Rus siyasal kültürünün paranoid hükmetme tarzına ait unsurlarını seçiyordu. Tucker, *Stalin in Power*. Tucker, planladığı üçüncü ve son cildi tamamlamadan 2010 yılında öldü.

- 14 RGASPI, f. [file: dosya] 558, op. [opus: konu başlığı/koleksiyon] 4, d. [dossier: dosya] 665, I. [line: sıra] 14; Stalin Museum, 1955, 146, I-II (Elisabedashvili); Dawrichewy, *Ah: ce qu'on*, 82-4. Stalin daha sonra geri dönecekti – on milyonlarca hayvanı kamulaştırmak için.
- 15 Bir araştırmacı, "yaşlılığında onlara ve bazı okul arkadaşlarına bolca para gönderdi," diyordu Stalin'le ilgili olarak. Rayfield, *Stalin and His Hangmen*.
- 16 1931 Eylül'ünde, o sırada yetmiş üç yaşında olan eski tarih öğretmeni Nikolai Makhatadze'nin Tiflis'teki Metekhi hapisanesinde tutsak olduğunu öğrenen Stalin, onun serbest bırakılması için Beria'ya talimat verdi. RGASPI, f. 558, op. 11, d. 76, I. 113.
- 17 Troçki, *Stalin*, s. 61-2. Hem Stalin'in hem de Troçki'nin biyografilerini yazan Isaac Deutscher, Troçki'yi izleyerek, Stalin'i "yarı-göçebe, alt tabakadan özentiler" arasında, yani gerçek bir *kültür* seviyesinin aşağısına yerleştiriyordu. Deutscher, *Stalin*, s. 24-6.
- 18 Montefiore, *Young Stalin*, Montefiore'nin kitabı roman gibidir.

dın avcısı değildi. Hem Marx'ın hem de Engels'in gayrimeşru çocukları vardı –Marx'ın temizlikçi kadından doğan çocuğunun babalığını Engels kabul ederek onu korumuştur– ama yine de açıktır ki Marx'ı tarihsel bir figür yapan bu değildi.¹⁹ Genç Saddam Hüseyin de şiir yazıyordu ama Bağdat'ta bir diktatör olmadan on yıllar önce gerçek bir katildi. Genç Stalin de şairdi ancak katil değildi.²⁰ Beria'nın Stalin'i göklere çıkararak tasvirinde olduğu gibi Kafkasya'da bir mafya babası da değildi. Genç Stalin'i farklı zamanlarda küçük yandaş gruplar takip etmişse de bu asla süreklilik kazanmadı. Aslında, Stalin'in devrimci gizli faaliyetleri ile ilgili başta gelen gerçek şudur ki Kafkasya'da hiçbir zaman siyasal bir taban oluşturmadı. Stalin, Saddam Hüseyin'in "Tikrit Çetesi"ne eşdeğer bir grubu beraberinde başkente taşımadı.²¹ Akla yakın bir değerlendirmeye, Stalin'in karma başarısı, yasadışı matbaacılık, grev kışkırtıcılığı ve parasal gasp planlamalarını birleştirmesiydi. Tiflis'te 1907'de güpegündüz gerçekleşen olağanüstü soygunun arkasındaki rolü –Miklós Kun'un kanıtladığı ve Simon Sebag Montefiore'nin harika bir biçimde resmettiği olay– genç Stalin'in amaca ulaşmak için her şeyi yapabileceğini gösteriyordu.²² Ancak soygun kendi içinde bir amaç değildi. Bir *nedeni* vardı: Kendi yükselme projesinin yanı sıra sosyalizm ve sosyal adalet. Hiçbir şey –genç kızlar, şiddet, dostluklar– hayat misyonundan onu saptırmadı.

Bu kitap spekülatif sıçramalardan ya da Stalin'in yaşamının kaydedilmesinde oluşan boşlukları doldurma çabasından kaçınacak.²³ İnandırıcı ama yine de kuşkulu hikâyeler arasında gezinmeye çalışacağız. Stalin'in Kafkasya'daki gizli devrimci faaliyetleri, rejimin yalanlarıyla, muhaliflerin iftiralarıyla ve belge eksikliğiyle kafa karıştırıcı hale geldi.²⁴ Yine de, onun yoldaşlarına ihanet konusunda özellikle güvenilmez olduğu vurgusunun, Sosyal Demokrat saflarda olup bitenler bağlamında ele alındığında, komik kaçtığını kesinlikle söyleyebiliriz. Stalin buyurgandı (Lenin ve Troçki kadar) ve asabiydi (Lenin ve Troçki kadar). Fark ettiği saygısızlıkları unutmazdı, bu nitelik kan davacı Kafkas kültürüne ilişkin bir klişe olmanın yanı sıra narsistler (çoğu profesyonel devrimci için kullanılabilir) arasında da yaygındı. Genç

19 Wheen, *Karl Marx*.

20 Montefiore, *Young Stalin*, s. 10.

21 Sadece Lavrenti Beria'nın daha sonra Moskova'ya göç etmesi tamamıyla Stalin'e bağlıydı fakat Beria, Stalin'den farklı olarak, devasa bir Kafkas aygıtı oluşturdu ve yine Stalin'den farklı olarak bu aygıtı beraberinde Moskova'ya götürerek Sovyet devleti içinde dağıttı.

22 Kun, *Unknown Portrait*, s. 74-5; Montefiore, *Young Stalin*, s. 3-16. Stalin ile yaptığı 1931 tarihli mülakat metninde Emil Ludwig, soygunla ilgili soruya Stalin'in yanıtına değinir: Stalin'in "cevap vermeyeceği yegâne soru buydu – geçiştirmekle yetindi." "Iz besedy", *Bol'shevik*, s. 42-3.

23 Biyografi sanatının en başarılı mensupları boşlukların doldurulmasını bir zorunluluk olarak görürler. *Virginia Woolf's Nose*'da Hermione Lee'nin düşünceleri buna örnektir.

24 Gürcü Sosyal Demokrasi Arşivi kayıptır. Van Ree, "The Stalinist Self", s. 263, n 18 (Stephen Jones'in kişisel iletişimine atf, Ağustos 2006).

Stalin'in, görevi ve başarıları ne olursa olsun, liderlik iddiasını öne sürerek görevdaşlarını sürekli düşmanlaştırdığı doğrudur; daha sonra, şaşmaz bir biçimde, kendisini haksızlığa uğrayan taraf olarak görürdü. Stalin genellikle topluluk halinde olmayı severdi ama aynı zamanda huysuz ve mesafeliydi, bu da onun kuşku uyandırmasına yol açardı. Genellikle kendisi gibi insanlara yönelirdi: Sıradan bir geçmişi olan sonradan görme aydınlara. (Hasımlarından biri, daha sonraları, “çevresini tümüyle kendisine koşulsuz saygı gösteren ve her konuda boyun eğen insanlarla doldurmuştu,” diye yazacaktı.)²⁵ 1905-8 vahşi devrimci yıllar bir kenara bırakılırsa, genç Stalin gerçekte küçük ölçekli yayıncılığın uzmanıydı. Fakat bu yayınlar yasadışıydı ve o da sürekli kaçıyordu. Peşinde polis, Tiflis, Batum, Chiatura, Bakü ve Kafkasya'nın diğer şehirleri; Tammersfors (Rus Finlandiya'sı), Londra, Stockholm, Berlin, Viyana ve Avrupa'nın diğer şehirleri; Kuzey Rusya'nın Avrupa kesiminde Vologda ve Doğu Sibirya'da Turunkhanks arasında mekik dokuyordu.²⁶ Geleceğin Stalin'inin asla göç etme arayışında olmaması ne kadar garipse yaşamının erken dönemleri de –ki bu 1901-1917 yılları arasında Sibirya sürgünü ve hapiste geçen toplam yedi yılın yanı sıra kısa yurtdışı görevleri kapsar– gizli devrimci faaliyetler açısından oldukça tipikti. Özellikle 1908 sonrasında yokluk içinde bir hayat yaşamış, herkesten para dilenmiş, öfke biriktirmiş ve diğer tutuklu ve sürgünler gibi zamanının büyük bölümünü fena halde sıkılarak geçirmişti.

Daha sonra Stalin olacak adam, babasının ayakkabı imal etmek üzere Gori'ye taşınmasına sebep olan Gürcistan'daki Rus imparatorluk garnizonlarının ve Ruslaştırma yaptırımlarıyla eğitim almasını sağlayan imparatorluk yetkilileri ile kilise görevlilerinin eseri olsa da, aynı zamanda, farkında olmadan, kendisini fazlasıyla etkileyen 19. yüzyıl sonu Gürcü milli uyanışına da ses oldu.²⁷ Daha sonraları, Stalin'in küçük oğlu büyük ablasına sırrını ifşa edecek, babalarının gençliğinde Gürcü olduğunu söyleyecekti – ve bu doğrudur. Erken döneminde yazdığı romantik Gürcü şiirlerinin birinde (“Sabah”) on yedi yaşındaki Cugaşvili, “Çiçeğe dur, Sevgili yurdum, Neşeyle dol, İveryalıların ülkesi, Ve sen Gürcü, Çalışarak, Şenlendir anavatanını,”

25 Arsenidze, “Iz vospominaniia o Staline”, s. 219. Aynı zamanda bkz. Sibirya sürgünlerinden Boris Ivanov, Tucker, *Stalin as Revolutionary*, s. 160-1.

26 Ukrayna Komünist Partisi'nin Mart 1920 tarihli dördüncü kongresinde doldurduğu anket formunda Stalin, 1902-1913 yılları arasında sekiz tutuklama, yedi sürgün ve altı kaçış vakasından söz eder. Aynı yılın daha ileri bir tarihinde İsveç Sosyal Demokrat bir dergide ise yedi tutuklama, altı sürgün ve beş kaçış vakasından bahsetmektedir. Resmî biyografilerindeki karışıklığın kaynağı budur. Ostrovski, *Kto Stoial*, s. 7. Bu baskı (2004) daha öncekinden (2002) biraz farklıdır.

27 Genç Stalin'in okul yılları III. Aleksandr'ın iktidarıyla (1881-94) çıkarılır. İmparatorluğun tüm ilkokulları, eğitimde Ortodoks Kilisesi'nin etkisini artırmak için (ki zaten fazlasıyla etkilidir) Kutsal Sinod denetimine bırakılmıştı. *Istoricheskii ocherk razvitiia tserkovnykh*.

diyordu.²⁸ Yaşamının ilk yirmi dokuz yılında sadece Gürcü dilinde metinler yayınladı. Onu 1900 yılından tanıyan birinin ifadesine göre, “Gürcüceyi son derece kusursuz konuşuyordu. Diksiyonu temizdi ve konuşması hayat dolu bir mizah anlayışını yansıtıyordu.”²⁹ Şurası muhakkak ki Stalin biraz kötü bir Gürcü’ydü, en azından kalıplaşmış yargılar bakımından: Çok onurlu değildi, arkadaşlarına ve ailesine tam bir bağlılık göstermiyordu, eski borçlarını umursamazdı.³⁰ Ayrıca, Gürcistan farklılıklar barındıran bir yerdi ve geleceğin Stalin’i kulaktan dolma gündelik Ermenice öğrendi. Esperanto (uluslararası kurgusal dil) öğrenmeye heves etti, hiçbir zaman çok geliştiremeye de Almanca (Sol’un ana lisansı) çalıştı ve Platon’u Yunancadan anlamaya çalıştı. Tüm bunların ötesinde, imparatorluk dili Rusçayı akıcı bir şekilde kullanmaya başladı. Sonuçta, Gürcü şair Shota Rustaveli’nin aforizmalarından (“yakın bir dostun düşmanlığı bir hasmın düşmanlığından çok daha tehlikelidir”)³¹ ama aynı zamanda Anton Çehov’un tarifsiz melankolik çalışmalarından –ki onun “Vişne Bahçesi” (1903) küçük bir asilzadenin ağaçlarınının bir tüccar tarafından kesilmesini (mülk ve köşk bir kapitaliste satılır) tasvir eder– keyif alan bir genç adamdı. Stalin hem imparatorluk Rusya’sının hem de Gürcistan’ın tarihine kendisini kaptırdı.

Rus devrimci çevrelerinde Gürcü kökeni dışında genç Stalin’i farklı kılan kendisini geliştirmek konusunda olağanüstü adanmışlığıydı. Kitapları yalayıp yutuyordu zira bir Marksist olarak dünyayı değiştirmek istiyordu. Aşırı politik sekterlik belki de en ön plandaki vasfıydı (üçte bir hizipçi olan dinen Doğu Ortodoks bir kültürde bile). Gençlik yılları Leninist bir Marksist olduğu yıllardı ve sadece Çarlıkla değil diğer devrimci hiziplerle de savaştı.³² Gerçi nihai olarak Stalin’in ve sonraki iktidarının şekillenmesinde en önemli faktör –daha sonra kapsamlı olarak ele alacağız– gençliğinde sadece kısmen karşılaştığı bir durumdu: Yani, imparatorluk Rusya’sı devlet ve otokrasininin iç işleyişi, olmazsa olmazları ve başarısızlıkları. Bu tarihin enginliği Stalin’in erken dönemini doğru bir perspektife oturtacaktır. Ama onun müteakip etkisinin devasa boyutuna zemin hazırlayan da aynı tarihtir.

28 Rayfield, “Stalin as Poet.”

29 De Lon, “Stalin and Social Democracy”, s. 169.

30 Service, *Stalin*, s. 27; King, *Ghost of Freedom*, s. 183-4.

31 Pokhleblkin, *Velikii psevdonim*, s. 76; Iremashvili, *Stalin und die Tragödie*, s. 18.

32 Ostrovskii, *Kto Stoial*; RGASPI, f. 71, op. 10, d. 273 (Vladimir Kaminskii, “An Outline of the Years of Childhood and Youth of Stalin”); Rieber, “Stalin as Georgian: The Formative Years”, s. 18-44; Jones, *Socialism*. Stalin’in mahlas ve diğer takma adlarının listelendiği bir kaynak olarak, Smith, *Young Stalin*, s. 453-4. Tüm “kızların” listesinin –1918 yılı itibarıyla, iki karısı dışında kalan on kız– bulunabileceği kaynak, Montefiore, *Young Stalin*, s. xxviii.